

ПЕЧАТКИ ТА ГЕРБИ РОДИНИ ДРУГЕТІВ

УДК 736.3(439)«13/16»

Іван МІСЬКОВ,

*кандидат історичних наук, викладач ЗХІ,
м. Ужгород, Україна*

Анотація. У статті розглядається використання символічних фігур у сфрагістиці та геральдиці, зокрема, на прикладі родового герба та печаток знакової дворянської родини Другетів (XIV-XVII ст.) в Угорщині. Ймовірно, що вихідці із Франції – Другети з Італії принесли власний герб в Угорське королівство.

Ключові слова: печатка, герб, геральдика, дворяни, символ, сфрагістика, фігура.

З точки зору семіотики будь-який символ мав велике значення для прочитання важливої інформації про особу чи групи осіб, їхнє походження, родинні зв'язки з іншими особами, маєтки або ж означення певних корпорацій, цехів чи інших спільнот, які брали активну участь у політичному, соціально-економічному житті середньовіччя. Саме герби були створені на основі сфрагістичного матеріалу – печаток чи, точніше, відтисків печаток [1], котрі стали пізніше взірцем середньовічних гербів, але не завжди. У середньовіччі інколи правитель міг мати одну печатку та інший герб, зображення на яких були зовсім різними.

У сучасній Україні розпочався процес непідробної зацікавленості до своєї минувшини, особливо до середньовічної історії, сфрагістики, геральдики та інших допоміжних історичних дисциплін. Свідчення тому видання різного масштабу публікацій про символи, печатки та герби населених пунктів України та її окремих регіонів [2]. Але, на жаль, дворянська сфрагістика та геральдика у цих виданнях відсутня. Не будемо забувати й про те, що дуже багато населених пунктів належало дворянським родинам. У комітатах Угорського королівства – Берг, Мараморош, Угоча, Унг села, міські поселення належали дворянам. Серед них Другети, Розгоні, Паловці, Гуняді, Перені, Нодьмігалі, Добо, Корятовичі, Драгфі, Матучиняки, Баторі, Тарпоі, Амодеі, Петуньо, Бокша, Заполяі, Цудар, Каллоі та інші.

Дворянська родина Другетів у свій час відіграла ключове значення в історії комітату Унг, володіння якого довгий час належали саме їй (протягом XIV-XVII сторіч). Саме сім'я Другетів стала об'єктом вивчення багатьох дослідників [3], проте узагальнюючої праці про них не видано, оскільки розпорошені документи про їхню діяльність зберігаються в архівах Словаччини, Угорщини та України. На сьогодні заслуговує на увагу професійна історична розвідка про початковий період діяльності родини Другетів, опублікована на сторінках періодики науковцем-дослідником М. Федаком [4]. Саме в перших статтях М. Федак подає цікавий ілюстративний матеріал про герб і печатки родини Другетів. Також заслуговує на увагу монографія словацького теолога Стефана Ленчіча про родину Другетів із Гуменного [5] та Адріана Джугана про маєток Другетів [6].

Автор даної статті поставив перед собою завдання подати сфрагістичний та гербовий матеріал, належний до родини Другетів.

Адріан Джуган у своїй статті подає символічне зображення відтисків печатей Філіпа I Другета 1318 року, Вільяма I Другета 1337 р., Ніколо I Другета де Гереня XIV ст. [7: 295, 297, 299]. У полі круглої печатки Філіппа I Другета (Рис.1) зображено шестилисник, всередині якого готичний гербовий щит, розділений поясом з трьома пряжками, у верхній частині якого три птахи повернуті вправо, а у нижній частині поля – три птахи: зверху два, а з низу один, також повернуті вправо. Навколо шестилистника легенда: **+S (igillum) MAGISTRI PHILIP. COMITIS.DE.SIPS.**(Печатка магістра Філіпа іспанца зі Спіша). У полі інших двох круглих печатках (Рис. 2) Віл'яма I Другета у чотирьохлистнику готичний гербовий щит, розділений поясом з трьома пряжками, у нижній частині якого три птахи, а над щитом з відкритим забралом графський шолом, над яким ангел. Навколо чотирьохлистника легенда: **+S (igillum). D(omi)N(i). (Dru)GETT.PALATINI.REGNI.HVNGARI(a) E.ET IVDICIS CVMANORVM** (Печатка господаря Другета палатина Угорського королівства, судді куманів). У полі третьої круглої печатки (Рис. 3) готичний гербовий щит, розділений поясом з трьома пряжками, у верхній частині якого чотири дрозди, повернуті вправо, а знизу три дрозди: зверху два, а знизу один, також повернуті вправо. Над щитом закритий шолом з двома рогами, всередині яких пряжка. Герб підтримують два леви, готові до нападу. Легенда печатки: **+S (igillum). CO(m)IT IS.**

NICOLAI.IVDIC(is).CVRIAE.DOMI(ni).REGIS (Печатка графа Миколи, королівського судді).

Стефан Ленчіш у своїй монографії про родину Другетів з Гуменного (нині м.Гуменне, Словаччина), спираючись на попередні дослідження, вказує на герби дворянських родин Друга де Мерлото (помер 1339 р.) та Ніколо Мерлото (помер 1358 р.) з надгробків у костьолі Св. Клари в Неаполі: щит розділений пряжками на три поля, у верхньому – справа менший щит з турнірним комірцем, всередині якого геральдичні лілії (символізуючих молодшу гілку), (подібних на гербах угорських королів Карла Великого та його сина Людовіка Великого), за малим щитом три птахи, у середньому полі – два, у нижньому – три, тобто всього разом вісім птахів з обрізаними ніжками. Єдина відмінність, що у гербі Ніколо Мерлото пташки мають гостріші дзьоб та крила [8: 9-14].

Окрему частину з герба Другетів – у виді барельєфа – висічені на кам'яній плиті чотири дрозди (Рис.4), ми бачимо над головним входом в Ужгородський замок (Унгвар), який відомий із 1499 року [9, 386].

У фондах Держархіву Закарпатської області нами було виявлено наступні документи, які стосуються дворянської родини Другетів.

Документ 1: Фонд 4. Наджупан Ужанской жупы, г. Ужгород. – Опис 11. – Справа 6. Письмо наджупана Другета Георгия жупному ведомству о высылке жупного агента на тайные переговоры. 1610-1611 [10, 2].

На другому аркуші документа (Рис. 5):

1. Воскова печать, покрыта папером.
2. Форма овальна, щит ренесансний, німецький.
3. Висота – 2,5 см, ширина – 2 см.

4. У полі печаті зображення гербового щита, посередині якого пояс із трьома пряжками. У верхній частині герба чотири птахи, повернуті вправо, а в нижній частині поля – три птахи. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована графська відкрита корона. З корони виходить клейнод (шоломова емблема) у формі двох орлиних крил. На правому крилі зображені у два ряди птахи, у верхньому ряді їх чотири, у нижньому – три. На лівому крилі посередині – пояс із пряжками.

5. Легенда першопочатково не читається, але у порівнянні з іншими ілюстраціями печаток того часу на овалі читаємо

надпис: GEORGIVS DRUCET DE HOMONNA COMES COMITATVS VNG – Георгій Другет де Гомонна граф (іспан) комітату Унг.

Документ 2: Фонд 4. Наджупан Ужанской жупы, г. Ужгород. – Опис 2. – Справа 308. Прошение помещика с. Гомонна Другета Валентина о выкупе из турецкого плена дворянина Раковцы Яноша (1613 р.) [11, 2].

На другому аркуші документа:

1. Воскова печать, покрита папером.
2. Форма овальна, італійський щит герба.
3. Висота – 1,8 см, ширина – 1,5 см.

4. У полі печаті зображення старовинного герба Другетів, у полі щита посередині пояс із трьома пряжками, у верхній частині чотири мерлети, повернуті вправо, а в нижній частині поля – три. Із графського шолому виходять дві накидки (намет).

5. Легенда персневої печатки нерозбірлива.

Документ 3: Фонд 151. Правление Мукачевской греко-католической епархии. Г.Ужгород. – Опис 25. – Справа 65. Образцы гербов дворянских семей. 1.6.1636 – 23.31664 [14, 1]: на першому аркуші документа: зверху надпис: Nomina Sodalivm Externorvm, а під ним: Comes Joannes Druget De Homonna Die 1. Junii anno 1636 +, а ще нижче: Comes Georgius Druget de Homonna Die 21. Aprilis anno 1642 + з власноручними підписами. Нижче розташований зелений вінок з червоних, білих і голубих квітів, всередині якого знаходиться герб (Рис.6). Щит німецький (ренесансний). За Альфредом Знамієровським – XVI і XVII ст. використовували таку форму щита [15, 60], подібного до родинного герба Другетів (1628 р.) зображеного на кахлі із церкви Св.Юрія, нині руїни на території Ужгородського замку [16, 18]. Опис герба наступний. У червленому (червоному) полі щита посередині золотий пояс із трьома золотими пряжками. У верхній частині поля чотири чорних дрозди, повернуті вправо, а в нижній частині поля на зеленій основі – три чорних дрозди. Герб обрамляє срібний шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована семикутна графська відкрита корона. З корони виходить клейнод у формі двох чорних орлиних крил, кожне з яких має золоте поле із зеленим поясом і трьома золотими пряжками, чотири чорних дрозди над поясом, а три під ним. Із срібного графського шолому виходять дві накидки (намет): права – золото-синього, а ліва – срібно-червоного кольорів. Тинктура даного герба (Рис. 10) по-

дана як ілюстративний матеріал у науковому журналі Турул [17, 41-44].

Документ 4: Фонд 10. Наджупан Бережской жупы. 1342-1800. – Опис 1. – Справа 78. Письмо Ужанского наджупана об ускорении организации дворянской кавалерии в связи с подготовкой турков к нападению. 25 мая 1638 г. [12, 2].

На другому аркуші документа:

1. Воскова печать, покрита папером (Рис.7).

2. Форма овальна, щит герба – італійський.

3. Висота – 2,8 см, ширина – 2,4 см.

4. У полі печаті зображення гербового щита (іспанський), у полі якого пояс із п'ятьма пряжками. У верхній частині поля чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній частині – три. Над щитом графський шолом із опущеним забралом. На шоломі розташована відкрита графська корона. З корони виходить клейнод у формі двох орлиних крил, чотири дрозди під поясом, а під ним три. Із графського шолома виходять дві накидки (намет).

5. Ширина ободка легенди – 0,5 см. Сама легенда читається важко, проте текстом ми можемо скористатися з третього додатку книги К.Вагнера (Рис.9) про найвідоміші роди Угорщини [13, III, 55]:

перший ряд: + comes ioannes Drugeth de Homonna iudex curiæ regiae perpetuus de Vng ac. ZENPLIN · COTTVM · SVP – граф Іоанн Другет де Гомонна суддя королівської курії, спадковий головний іспан комітатів Унг і Земплін;

другий ряд: + comes · sac. caes. regiae Mattis part. regni · HVNG. SVVPPR · Generalis. Nec non consi Et. came – іспан священного імперського короля Матвія і частини королівства Гунгарії (Угорщини), верховний генерал, а також канцлер і камергер.

Документ 5: Фонд 4. Наджупан Ужанской жупы, г. Ужгород. – Опис 15. – Справа 117. Письмо графа Другета Георгия из крепости Унгвар жупному ведомству об отправке посла с ответом (1658 р.) [18, 1].

На другому аркуші документа:

1. Воскова печать, покрита папером (Рис.9).

2. Форма овальна, щит герба – французький.

3. Висота – 3 см, ширина – 2,8 см.

4. У полі печаті зображення гербового щита (іспанський), в полі якого пояс з п'ятьма пряжками. У верхній частині поля

чотири дрозди повернуті вправо, а в нижній на основі – три. Із графського шолому виходять дві накидки (намет).

5. Легенда нерозбірлива: Comes Georgius Ung.

Щодо опису герба Другетів у XIV ст., то він наступний: щит овальний, італійський. У червленому (червоному) полі зелений пояс з трьома золотими пряжками, у верхньому полі чотири дрозди, у нижньому полі – три дрозди [19, 405]. Птахи, присутні в гербі Другетів XIV ст., іменуються мерлетами (merlettes) і вони бувають різних кольорів. У птахів відсутні лапки, а дуже часто і дзьоб. У птахів герба Другетів відсутні тільки лапки. Деякі автори у геральдиці помилково їх приймають за шпаків. Пояснення мерлетів у різних авторів ми знаходимо різноманітні точки зору. Так, наприклад А.Лакієр стверджує, що качки зображаються у профіль (canettes), а без дзьоба і ніг називаються merlettes [20, 42], натомість Ю. Арсен'єв вважає, що мерлети, які особливо зустрічаються у французьких гербах є маленькими та обрубаними (полишені дзьоба та ніг), але качкоподібні птахи, котрі не слід змішувати з орликами [21, 231]. Більш точне визначення мерлети дає В. Похльобкін: «Мерлети (фр. merlettes) – пристосовані у західноєвропейській геральдиці, особливо у французькій, профільне зображення пташок з відрубаними дзьобами та лапками, які нагадують в такому вигляді не то «качечок», не то «ластівок», без хвоста (поворот вправо).

Їх ввели хрестоносці, розміщуючи на своїх щитах декілька таких зображень маленьких пташок з метою натякнути, що вони, подібно перелітним птахам, подорожують по світу і бездомні, нещасні. Відсутність у мерлет дзьоба та лапок повинні було служити натяком на важкі рани та каліцтва, які очікували лицаря (найстрашніші рани в ті часи – це втрата кінцівок та пошкодження обличчя, черепні поранення).

Символізуючи при допомозі мерлет свою участь у хрестових походах, лицарство XII–XIII ст. залишило таким чином у своїх гербах точне, документальне підтвердження цього факту для нащадків, тому що після завершення Хрестових походів мерлети в гербах пізнього дворянства більше не вживались» [22, 249].

Архівіст і палеограф М. Пастуро вважає мерлет – дроздицями, фігурами невеликої величини, яка зображають стилізовану птаху збоку без лап і дзьоба (з XV ст.) червоного кольору [23: 122, 128]. Стівен Слейтер притримується іншої думки:

«Різноманітність інших птахів – реальних, причудливих і фантастичних – населяють геральдичний звіринець, а саме ластівка, чи «merletten». Ластівка, створіння подібне стрижу, при зображенні в геральдиці не має ні лапок, ні дзьоба, оскільки середньовічні автори вважали, що вона ніколи не приземляється. Про таких птиць говорили хрестоносці, котрі бачили їх у Святій Землі. Ластівка часто дарувалась у якості геральдичної фігури молодшим синам англійської знаті, як нагадування про те, що «необхідно вірити крилам добродеснот і достоїнства, а не своїм ногам, при тому, що у них немає своєї землі, на якій можна стояти» [24, 88].

Іншої думки англійський дослідник С. Фрайер. Він вважає: «Герольди раннього середньовіччя мали зазвичай наділяти гербами як королівства, так і окремих осіб Британії за часів, котрі передували їй завоюванню норманами. Ті шість марлетт (martlet), котрі виявляються неодмінною деталлю герба південно-сакського королівства – це дивовижні пташки. У них немає ніг, і вважається, що вони постійно знаходяться у польоті, наповнені веселощами та радістю, і в силу цієї обставини можуть бути подібними до жайворонків. Часто марлетки виявляються складовим елементом громадянської геральдики графства Сассекс, і тут вважається, вони мають відношення не до саксів або жайворонків, а до герба, що належить норманському роду Арундл. На це недвозначно натякає гра слів, побудована на тому, що слово hironnelle «ластівка» [27, 17].

Незважаючи на різнобіжність авторів і трактування ними мерлет, саме останні доводять походження дворянської родини Другетів із Франції, а не з Італії [5, 9-11; 25, 169; 26, 293], оскільки геральдичні фігури (мерлети) притаманні французькому дворянству. У нас немає достовірних відомостей, коли саме можновладці пожалували герб Другетам чи близьких до них дворянських родин у Франції чи Італії, з яким вони опинились в Угорському королівстві, перебуваючи на службі в Анжуйській династії. Саме мерлети як геральдичні фігури простежуються на печатях Філіпа I Другета, Вільяма I Другета, Ніколо I Другета де Гереня та наступних представників цієї дворянської родини аж до кінця XVII століття.

ІЛЮСТРАЦІЇ:

1

2

3

4

5

6

7

8

9

1. Відтиск печатки Філіпа I Другета 1318 р.

2. Два відтиска печатки Віл'яма I Другета 1337 р.

3. Відтиск печатки Ніколо I Другета де Гереня. XIV ст.

4. Частина герба родини Другетів в Ужгородському замку.

5. Печатка Георгія Другета де Гомонна 1610 р.

6. Печатка Іоанна Другета де Гомонна на документі 1638 р.

7. Печатка графа Георгія Другета на документі 1658 р.

8. Герб родини Другетів з книги К. Вагнера про знатні родини Угорщини

9. Тинктура герба родини Другетів

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кобрин В. Б.* и др. Вспомогательные исторические дисциплины: Учеб. пособие для студентов ист. фак. пед. ин-тов / В. Б. Кобрин, Г. А. Леонтьева, П. А. Шорин; Под ред. В. Г. Тюкавина. – М.: Посвещение, 1984. – 208 с.; Мельцин М. О. Вспомогательные исторические дисциплины: учеб. пособие/ М. О. Мельцин. – СПб.: Петербургский институт печати, 2006. – 368 с.: ил.
2. *Гречило А.* Українська міська геральдика. – Київ – Львів, 1998. – 191 с.; Гречило А., Савчук Ю., Сварник І. Герби міст України (XIV-I пол. XX ст.). – Київ: Брама, 2001. – 400 с.; Куликовський В., Мариконь Б. Печатки, герби міст і сіл Закарпаття. – Ужгород, 2010. – 112 с.; іл.; Мариконь Б., Ньорба В. Геральдика Закарпаття. Герби і печатки міст, сіл та селищ. – Ужгород: «Краєвиди Карпат», 2010. – 96 с.; Професор Штернберг Яків Ісакович. Бібліографічний покажчик. – Ужгород: Патент, 1994. – С. 57-78; Філіппов О. Під плащем Святого Мартіна // Новини Мукачєва. – 1994. – 12, 19 травня. – № 20-21. – С. 4; Філіппов О. Історична символіка поселень Мукачєвського району. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2012. – 88 с.: іл.; Філіппов О., Федак М. До питання про геральдику міста // Старий Замок. – 1998. – 13 серпня.. – № 50-51 (54-55) – С.12;
3. *Wagner K.* Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum, que jam interciderunt. – Decas III.– Posoni, Pestini, et Lipsiae, 1802. – Pag. 33- 55; Szirmay A. Notitia topographica, politica inclyti comitatus Zempléniensis. – Bvdae, 1803. – 486 p., Його ж Notitia historica comitatus Zempléniensis. – Bvdae, 1804. – 381 p.; Nagy I. Magyarország családi czimerekkel es nemzékrendi táblákkal. – III köt. – Pest: Pest: Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál, 1858. – 420 old.; Hampel J. A Dugethek őseiről. – I.// Századok. – X füz. – Budapest, 1881.– Old. 133-145., Його ж A Dugethek őseiről. – II.// Századok. – X füz. – Budapest, 1881.– Old. 207-213; Ungvár es Ungvármegye. – Budapest: A vármegyei szociográfiai kiadóhivatala, 1940. – 238 old.; Antal M. A Magyarországi Drugeth-család. – Ungvárott, 1943. – 23 old.; Uličný F. Deiny osidelnia Užskej župy. – Presov, 1995 – 352 s., Його ж Deiny osidelnia Zemplinskej župy. – Michalovce, 2001 – 760 s.; Токар М. Розвиток Ужгородської доминії за Другетів // Молодь –Україні (Наукові записки молодих вчених Ужгородського державного університету).– Т. 8. – Ужгород, 1995. – С. 34-39; Федака С. Ужгородські графи

Другети // Ужгород. – 2001. – 8 вересня. – С.11; Vrtel L. Osem storoči slovenskej heraldiki. – Martin: Matica slovenska, 2003. – 296 s.

4. Федак М. Другети в Італії та Угорщині: Другети в Італії. Другети стають підданими Угорського королівства // Старий Замок-Паланок. – 2004. – 29 квітня - 5 травня. – С.15; Другети на шляху до слави і багатства: Битва при Розгоні, участь у ній Філіппа Другета. Філіпп Другет і війни з олігархами // Там само. – 2004. – 13-19 травня. – С.15; Другети: Іоанн Другет. Віллерм Другет // Там само. – 2004. – 13-19 травня. – С.15; Другети: Ніколо Другет. Другети горянські // Там само. – 2004. – 18-24 червня. – С. А11; Другети: Другети гуменянські. Нова резиденція. Генеалогія гуменської гілки. Другети та їх сусіди // Там само. – 2004. – 2-8 травня. – С. А10;
5. Lenčič Š. Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného. – Humenné, 2003. – 183 s.
6. Džugan A. Drugetovci a hradné panstvo Sokol // www. pulib. sk el-pub 2/Chovanec 2/ pdf_doc/27. pdf.
7. Džugan A. Op. cit. – S. 295,297, 299.
8. Lenčič Š. Op. cit. – S. 9-14.
9. Csanki D. Magyarország történelmi foldrajza a Hynadiak korában. – I köt. – Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akademia, 1890. – 788 old.
10. Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф. 4. – Оп. 11. – Спр. 6. – Арк. 2.
11. ДАЗО. – Ф. 4. – Оп. 2. – Спр. 308. – Арк. 2.
12. ДАЗО. – Ф. 10. – Оп. 1. – Спр. 78. – Арк. 2.
13. Wagner K. Op. cit. – Decas III
14. ДАЗО. – Ф. 151. – Оп. 25. – Спр. 65. – Арк. 1-2.
15. Znamierowski A. Wielka księga heraldyki. – Warszawa: Świat Książki, 2008. – 344 s.
16. Дзембас О., Кобаль Й. Невицький замок. Історичний нарис – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2005. – 80 с.
17. Csergheő G. Magyar czimereskönyv // Turul. A Magyar Heraldikai es Geneologiai Társaság közlönye. – III köt. – Budapest: Kiadja a Magyar, heraldikai es geneologiai társaság, 1885.– Old. 41-44.
18. ДАЗО. – Ф. 4. – Оп. 15. – Спр. 117. – Арк. 1.
19. Nagy I. Op. cit.– Old. 405.
20. Лакиер А. Б. Русская геральдика. – Санкт-Петербург, 1855.– Переиздание в России: – М.: Книга, 1990. – 432 с.
21. Арсеньев Ю. В. Геральдика: лекции, читанные в Московском Археологическом институте в 1907-1908 году. – М., 1908.– Переиздание в России: – М.: Терра – Книжный клуб, 2001. – 384 с.

22. *Похлебкин В. В.* Международная символика и эмблематика (Опыт словаря). – М.: Международные отношения, 1989. – 304 с.
23. *Пастуро М.* Геральдика /М.Пастуро; Пер. с фр. А.Кавтаскина.– М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 144 с.: ил.
24. *Слейтер С.* Геральдика. Иллюстрированная энциклопедия / Пер. И. Жилинской. – М.:Эксмо, 2005. – 264 с.
25. История Венгрии в 3 томах. – Т. 1. – М.: Наука, 1971. – 644 с.
26. *Džugan A.* Op. cit.– S. 294-295.
27. *Фрайер С.* Геральдика. Гербы – Символы- Фигуры / Стивен Фрайер, Джон Фергюссон; пер с англ. М. Б. Борисова. – 2-е изд., исправленное. – М.: АСТ: Астрель, 2011. – 252 с, [4] с.: ил.

THE SEALS AND COATS OF ARMS OF THE DRUGETY FAMILY

Ivan MISKOV,

*Ph. D. (history), Lecturer of Transcarpathian Art Institute,
Uzhhorod, Ukraine*

Annotation. *the article considers the usage of symbolic figures in the sphragistics and heraldy, In particular, on the example of the patrimonial coat of arts and signets of the significant noble family, the Drugety, in Hungary. It is possible that coming from France the Drugety from Italy brought their own coat of arms to the Hungarian Kingdom.*

Key words: *seal, coat of arms, heraldry, nobility, symbol, sphragistics, figure.*